

בבא קמא סוגיה ג (דף ב ע"ב): קרן

אנו עומדים ללמוד על אחד מארבעת אבות הנזיקין הנקרא "קרן" - כלומר שור שנגח שור אחר למשל. התורה אמרה שאם נגח פעם ראשונה ועד שלוש פעמים, בעלי השור משלמים רק חצי מהנזק - דבר שהוא חריג בדיני ממונו של אדם (כגון בהמתו) שהזיקו, שמשלמים נזק שלם (כגון שן - כלומר שור שהזיק בכך שאכל את פירות השכן). הגמרא מבררת את הסטטוס של קרן כיוון שדינה חריג, ויש מחלוקת האם תשלום חצי נזק של קרן הוא "ממון" או "קנס" - כלומר האם יש חיוב ממון רגיל של בעל השור אלא שהוא "קיבל הנחה" מהתורה כי שורו היה תם (כלומר אף פעם לא נגח עד אז) או שמה חיוב קרן הוא קנס, כלומר מעיקר הדין היה צריך להיות פטור לגמרי (כי אין פשיעה בשמירה על שור שאף פעם לא נגח) אך התורה הטילה עליו קנס כדי שישמור בכל זאת יותר טוב. כמו כן הסוגיה שלנו מבררת מהי המאפיין של "קרן" שמסביר למה דינה בחצי נזק בלבד: האם מדובר "בכוונה להזיק" או ב"משונה" (כלומר מעשה לא רגיל אף שנעשה ללא כוונה להזיק).

א. למדנו בבא קמא דף ב ע"א בתוס' ד"ה "לא" שמהות קרן היא המזיק ש"כוונתו להזיק" (סתם, בלי הנאה אחרת), ושן "יש הנאה להזיקה" (לא מתכוונת להזיק אלא להנות). נעיין בגמרא לקמן טו ע"ב בסוגיית "פלגא נזקא קנסא וכו'" בדברי הגמרא "האי כלבא דאכל אימרי וכו":

האי כלבא דאכל אימרי (כבש) ושונרא דאכלה תרנגולא, משונה הוא ולא מגבינן בבבל והני מילי ברברבי (תרנגול גדול מהרגיל) אבל בזוטרי אורחיה הוא. ואי תפס (הניזק את כספו של המזיק) לא מפקינן מיניה...
רש"י שם:
משונה הוא - דאין דרכן בכך והוי תולדה דקרן לשלם חצי נזק.
ולא מגבינן לה בבבל - דאין דנין דיני קנסות אלא בסמוכין ובבבל אין סמיכה.
ברברבי - תרנגולים וכבשים גדולים דאין דרך כלב וחתול להורגן.

1) מה קשה להבדיל קרן מניסחון לא צלחה?

ב. התוספות ד"ה ו' הנחש" טז ע"א דנים בשאלת האם "כוונה להזיק ברגילות" היא קרן.

הנחש הרי אלו מועדים - לאו בכל עניני היזק חשיבי מועדים אלא כל אחד במידי דאורחיה כגון שבא זאב וטרף (דרכו של זאב להרוג בעלי חיים על ידי שהוא "טורף" אותם), ארי ודרס (דרכו של אריה "לדרוס" כדי להרוג) או טרף להניח. אבל במידי דלאו אורחיה כגון ארי שטרף ואכל וכן שאר הזיקות דלאו אורחיהו, לא הוו מועדים אלא משלמי חצי נזק (כמו קרן). ובמידי דאורחיהו דמשלם נזק שלם (ואינו קרן כי בקרן משלמים חצי נזק שלושת הפעמים הראשונות) היינו דוקא בחצר הניזק, אבל ברשות הרבים פטור דהוי שן ברה"ר דרס ואכל פטור ואפי' נחש שאין נהנה ומנשיכתו כדאמרינן בפ"ק דתענית (דף ח. ת.) שנתקבצו כל החיות אצל הנחש ואומרות לו מה הנאה יש לך, מ"מ כיון דאורחיה בהכי הוי כמו רגל ופטור ברה"ר, ולא הוי כמו קרן בתר דאייעד (אחרי שהשור נהיה מועד - לאחר גי נגיחות) אע"פ דמתכוין להזיק מדחשיב ליה גבי אחריני:

2) מה המאפיין המהותי של קרן לפי דברי התוספות?

3) לפי זה מה ההבדל המהותי בין קרן לבין שן ורלף?

ג. לפי הנאמר עד כאן, נראה שישנה סתירה בין הגמרא בדף ב ע"א שאמרה שקרן "כוונתו להזיק" לבין הגמרא בהמשך שאומרת שקרן "משונה היא". כדי ליישב סתירה זו נעייין בחידושי הרשב"א ב ע"ב בד"ה "אבל במחוברת" ושם בד"ה "ועדיין יש להקשות וכו'" ובתירוץ של ר"ת שם.

חידושי הרשב"א בבא קמא דף ב עמוד ב

ועדיין יש להקשות מאי קאמר דהו"א דמחוברת (קרן רגילה המחוברת על ראש השור ולא קרן של צדקיהו שאוחז אותה בידו) כולה מועדת היא דמנא תיתי, אי מקרא דצדקיי (י"ועש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה אמר ה' באלה תנגח את ארס") דיה להיות כמוה, ואי משאר נזיקין הא אמרי' לקמן דקרן אי לא כתיבא לא אתיא מכלהו משום דאינה מועדת מתחלתה.

ותירץ ר"ת ז"ל דודאי ילפינן לה מן השאר למ"ד פלגא נזקא ממונא (יש מחלוקת אם "קרן" היא חיוב ממון רגיל על נזק, או שהיא קנס כי מעיקר הדין היה צריך להיות פטור) דלדידיה אף הקרן מועדת מתחלתה דכלהו שוורים לאו בחזקת שימור קיימי, והיינו דקאמר לקמן כלהו אתיין (ניתן ללמוד את כל המזיקים מדומיהם) לבר מקרן דאיכא למיפרך מה להנך שכן מועדין מתחלתן. ולמ"ד אדרבה קרן עדיפא (יותר חמורה משאר מזיקים) שכונתה להזיק קרן נמי אתיא, דלמ"ד פלגא נזקא קנסא כולהו שוורים בחזקת שימור קיימי (וקרן פחות חמורה משאר מזיקים) הלכך לא אתיא מכלהו. אבל מ"ד קרן עדיפא הוא מאן דאית ליה פלגא נזקא ממונא דכולהו שוורים לאו בחזקת שימור קיימי אלא מועדין לכוין ולהזיק מתחלתן, ודלא כפרש"י ז"ל שפירש שם מ"ד קרן עדיפא לא אתפרש היכא, והכא ה"ק למ"ד קרן עדיפא הו"א דמחוברת כולה מועדת היא,

4) איך ניתן להבין את שתי ההגדרות השונות של קרן, לפי

המחלוקת האם קרן היא חיוב ממון או קנס?

ד. מדברי התוספות בדף טו ע"ב ד"ה "והשתא" נלמד משהו חשוב למ"ד פלגא נזקא (שהוא דינו של קרו) ממונא (חיוב ממון ולא קנס).

והשתא דאמרת פלגא נזקא קנסא - נראה דדוקא למ"ד פלגא דנזקא קנסא (יהיה הכלב שאכל כבש וכי חיוב) אבל למ"ד פלגא דנזקא ממונא לא מיחייב כלל. דמהי תיתי? דמקרן לא אתיא, דקרן אורחיה הוא, דסתם שוורים לאו בחזקת שימור קיימי והאי משונה הוא דלאו אורחיה דכלבא למיכל אימרי רבבי. אבל למ"ד פלגא נזקא קנסא הוי תולדה דקרן דתרוייהו משונים הם אע"ג דקרן כוונתו להזיק.

5) מה הדין לפי התוספות על כלאה דאכל ארזי, מ"ד פ"א
נלקא מן א"א?

ה. כדאי לראות את המשנה בדף יט ע"ב בעניין שן שאכלה כסות או כלים:

מתני'. כיצד השן מועדת? לאכול את הראוי לה. הבהמה מועדת לאכול פירות וירקות. אכלה כסות או כלים - משלם חצי נזק. במה דברים אמורים - ברשות הניזק, אבל ברשות הרבים - פטור. ואם נהנית - משלמת מה שנהנית. כיצד משלמת מה שנהנית? אכלה מתוך הרחבה - משלמת מה שנהנית, מצדי הרחבה - משלמת מה שהזיקה; מפתח החנות - משלמת מה שנהנית, מתוך החנות - משלמת מה שהזיקה.

6) מה קשה מש מ"ד שהארא מתחילת האסכת סוכרת
ע"פא נלקא מן א"א ולכן תכונת קרן היא "כולנה
להזיק"?

ו. ננסה לתרץ קושי זה עם ספר רשימות שיעורים על ב"ק, סימן ט סעיף ג.

רשימות שיעורים בבא קמא סימן ט ס"ק ג

והנה האחרונים ז"ל הקשו על מה שאמרו התוס' בדף ט"ו דלמאן דאמר חצי נזק ממונא ליכא חיוב במשונה דאי אפשר ללומדו מקרן דהוי אורחי וכנ"ל, והקשו על זה מהא דמבואר בפ' כיצד הרגל דף י"ט ע"ב בהמשנה דאכלה כסות או כלים משלם חצי נזק, דמבואר דמשונה חייב מטעם קרן, עוד הקשו האחרונים דלפי דברי התוס' דמשמע דמפרשי דלמאן דאמר חצי נזק ממונא הוי קרן אורחי ממש כשן ורגל, דא"כ למה חסה התורה יותר על קרן משן ורגל לחייב חצי נזק בגי' פעמים הראשונים ולכן כתבו לפרש דגם דלמאן דאמר חצי נזק ממונא לא הוי קרן אורחי לגמרי כשן ורגל, אלא דלא הוי משונה לגמרי, דהמאן דאמר דסבירא ליה חצי נזק קנסא סבירא ליה דבחזקת שימור קיימי ואין דרכן כלל לנגוח, דהוי משונה לגמרי ולכן הוי קנסא, ואידך מאן דאמר סבירא ליה דלאו בחזקת שימור קיימי, היינו דאינן בחזקת שלא יגחו אבל אינם ג"כ בחזקת שיגחו, דהוי אורחי קצת, אבל מ"מ לא הוי כשן ורגל דאורחי בכך וקרן הוי משונה קצת, ולפי"ז כתבו דגם דלמאן דאמר חצי נזק ממונא חייב במשונה משום קרן, דקרן הוי משונה קצת, וכיון דהוי משונה מחייבין בכל משונה משום קרן (דלא חלקינן שוב בין משונה יותר למשונה קצת, דמקרן ילפינן דחייבין גם כשאין דרכו וטבעו בזה דהוי משונה) יעויין בתו"ח על התוס' שם, ובפני"י שם, ובנחל"ד דף ד' ובמרומי שדה ד, ב' ע"ב, ודף ד', שהאריכו בזה וכווננו כולם לדבר אחד, דגם דלמאן דאמר חצי נזק ממונא הוי קרן משונה קצת יעויי"ש בדבריהם.

7) איך הוא מתרץ את הקושי?

ז. לסיום נעשה סדר עם כל ההגדרות של קרן, על ידי דברי ה"אהל אבות" על ב"ק סימן ט,

סעיף א

אהל אבות בבא קמא סימן ט, סעיף א

הרי עולה בזה מד' התוס' ושאר ראשונים דעימיה דגדר קרן תלוי הוא בהא דהוי משונה ולא בכונה להזיק תליא מילתא, ותיקשי לן מכל הא דאמרו דקרן גדרה דכונתה להזיק. (ושמא י"ל דאף דנחש קרן הוא, מ"מ אף רגל הוא דהזיקו מצוי ומשום הכי פטור ברשות הרבים ועיין בזה עוד להלן בסמוך).
ואך דלכאוי אית לן למימר דאף דגדר קרן לחיובא, היינו משום דכונתו להזיק, וזהו חומרתו וטעם חיובו וכמו שכתב הראב"ד בדף ג: וז"ל "וכיון שהוא מזיק ולא נהנה, דין הוא שיהא חייב, אבל שן דלהנאתו הוא מתכוין ולא להזיק, לא מתחייב", ומ"מ הלכות הקרן דהיינו חיובא דרשות הרבים ודין תמות ומועדות אינם תלויים בגדר קרן דכונתה להזיק, ואך בתכונת הקרן דמשונה היא ולא אורחיה, דהא דדין תמות לה משום דמשונה היא, ואף חיובא דרשות הרבים תלוי בהא דהוי משונה, דהא אף קרן מועדת, אף דהורגלה בכך סוף סוף מעשה משונה הוא וכמו שכתב הרמב"ם בפ"א מנזקי ממון ה"ד וז"ל: "וזה המשנה אם הורגל בשינויו פעמים רבות נעשה מועד", והרי דאף קרן מועדת חשיב לה מעשה משונה ואך דהמועד הורגל לשנות הוא, וכן היא משמעות סוגית הגמ' דף ד. דפרכינן לרב דאמר דתנא שור וכל מילי שור, וכי שור דרכו להזיק במועד ומועד דרכו להזיק כיון דאייעד אורחיה הוא וחזינן דסלקא דעתא דגמ' דאף דמועד הוא, אכתי אין זה חשיב דדרכו להזיק. דאף דהורגל לשנות, סוף סוף שינוי הוא ולא שייך לדון בו שדרכו להזיק, ומסיק דמ"מ דרכו לעשות כן ובכלל דרכו להזיק דמתני' הוא, ומ"מ מכלל משונה לא נפיק (ועיי בחי' ר' ראובן סי' ב') וא"כ חיובו דתם ומועד ברשות הרבים משום דהוי משונה. ולפי"ז נחש חיובו משום דקרן הוא וכונתו להזיק ומ"מ דיני קרן לית ליה הואיל ודרכו להזיק ואין זה משונה, ונמצא דחיובא דקרן תליא בכונתו להזיק והלכותיו תלי בהא דהוי משונה ולא אורחיה.

8) מה המשמעות של "כוונתו להזיק" ו"אונה" בהגדרות

הקרן?

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל"

תשובות:

- (1) שם יש הנאה להזיקו ואין כוונתו להזיק ומכל מקום הוא קרן מצד "משונה".
- (2) כוונה להזיק ברגילות זו רגל. קרן זה "לאו אורחייהו בהכי".
- (3) קרן היא משונה, וישן ורגל עושים זאת ברגילות - השן בהנאה והרגל בדרך הילוכה.
- (4) משמע שהסוגיא של הרישא היא למ"ד "פלגא נזקא ממונה", וא"כ קרן היא "אורחייהו בהכי" ותכונתה היא "כוונתו להזיק". אבל בשאר סוגיות הש"ס מדובר ב"פלגא נזקא קנסא", ולכן התכונה המאפיינת את הקרן היא "משונה".
- (5) למ"ד פלגא דנזקא ממונא, פטור.
- (6) מהמשנה בדף יט ע"ב משמע שקרן זה "משונה", ולפי זה היא לפי מי שסובר "פלגא נזקא קנסא".
- (7) גם למ"ד שמאפיין קרן הוא "כוונתו להזיק", עדיין היא בגדר "משונה" קצת ולא לגמרי "אורחייהו בהכי".
- (8) "כוונה להזיק" מכניס את המזיק לכלל עניין "קרן", אך "משונה" נותן לקרן את דיניה המיוחדים, שהם תמות וחיוב ברשות הרבים.